

DIEGO MAS, FRANCESC DIAGO I LA DISPUTA ENTORN LES RELÍQUIES DE SANT VICENT FERRER. LITERATURA, DEVOCIÓ I PROPAGANDA EN LA VALÈNCIA BARROCA

JACOB MOMPÓ

Universidad Complutense de Madrid – Institut Ramon Llull

jmompó@ucm.es

ORCID: 0000-0003-1178-9150

1. Introducció

La veneració de relíquies ha estat una pràctica ben estesa en la societat occidental des dels inicis del cristianisme. El culte a la relíquia, bo i experimentant una notable evolució des dels primers segles cristians fins a l'actualitat, ha influït en la litúrgia, l'arquitectura, la cultura i, encara, en la literatura religiosa de les distintes comunitats cristianes. Certament, les relíquies van tenir un significat profund ja en el cristianisme primitiu, atès que servien com a connexions físiques, però també espirituals, amb un passat recent, diví i sagrat. I així, per als cristians primitius, les relíquies encarnaren la presència dels sants, en tant que el fragment més petit en posseïa l'essència completa. Aquesta percepció va donar lloc a una devoció intensíssima i a pràctiques rituals que buscaven establir un vincle directe amb el món celestial (García de la Borbolla, 2014; Mortensen, 2022).

Al mateix temps, les relíquies eren tractades com a mercaderies pertot Europa, comprades, venudes i robades, tal com passava —i passa— amb altres béns valuosos. Aquesta mercantilització no fa més que destacar la seua doble naturalesa: religiosa, en tant que objectes sagrats, però també mercantil, en tant que actius econòmics (Geary, 1986). En aquest context, al llarg de l'edat mitjana, la veneració de les relíquies es va generalitzar i va donar lloc a la creació d'elaborats reliquiariis construïts a partir de materials preciosos. Aquests reliquiariis custodiaven les relíquies, però, a més, representaven visualment la naturalesa sagrada i la identitat icònica del sant en qüestió, fet que n'afa-

voría la divulgació, l'impacte visual i el control social de la població, alhora que reflectia canvis en les pràctiques religioses, en els valors de la societat i en les interpretacions teològiques. Però el simbolisme de les relíquies cristianes va evolucionar significativament des del cristianisme primitiu fins a l'època barroca. En aquest sentit, mentre que, inicialment, les relíquies estaven associades a les restes físiques dels sants, amb el pas del temps la seua veneració es va expandir per a incloure-hi objectes associats a la Passió de Crist, amb una forta càrrega simbòlica, per tant. I al mateix temps, aparegueren el que podríem anomenar relíquies secundàries, que no eren més —ni menys— que objectes que havien pertangut en vida a un determinat sant (Mortensen, 2022). Però, tot i el simbolisme d'aquestes relíquies secundàries, no era el mateix, com veurem, tenir un fragment del cos d'un sant que tenir la sandàlia d'un sant.

En aquest sentit, a principis del segle XVI, el convent dels Dominics de València únicament disposava d'uns pocs elements de la vida quotidiana que havien pertangut a sant Vicent Ferrer. Els distints textos que en parlen deixen constància d'aquest fet i, en conseqüència, de l'anhel, no solament dels Predicadors, sinó de tota la ciutat de València, de comptar, entre els seus preats tresors, amb un fragment del cos de l'il·lustre sant valencià. La fita s'assolí l'octubre de 1532, quan la ciutat de València s'engalanà per a rebre, a la porta dels Serrans, la tan desitjada relíquia. Els textos que posteriorment es van generar per a deixar-ne constància foren, durant molt de temps, escassos i breus. Fins i tot podríem dir que foren massa prosaics si tenim en compte la importància que degué tenir, per als valencians d'aquell temps, l'arribada d'un fragment de sant Vicent.

En aquest treball, analitzem com, a partir de 1600, diversos textos contribuïren a la reescriptura del fet històric, afegint-hi altres elements per a ampliar el relat i per a justificar l'autenticitat de la relíquia que arribà al convent de Predicadors de València el 1532, en contrast amb les versions anteriors d'aquest mateix fet. Al mateix temps, constatarem les estratègies que s'hi utilitzaren per a legitimar les dites relíquies en un context de rivalitat entre la Catedral i els Dominics.

2. Les referències anteriors al 1600

Pel que fa als primers intents per posseir algun fragment del cos de sant Vicent Ferrer, destaquem ara la carta que la ciutat de València

envià, el 12 de juliol de 1525, al capità Hernando de Alarcón, virrei de Calàbria. En aquell temps, Alarcón custodiava presoner el rei de França, Francesc I, capturat per les tropes de l'emperador Carles V en el marc de la batalla de Pavia (Konstam, 2019). Llavors, quan presoner i carceller desembarcaren a València, i abans el captiu no fos traslladat a Madrid¹, la ciutat envià una carta al capità perquè el rei francès intercedís en aquest assumpte:

Al molt spectable e virtuós senyor, lo senyor capità Alarcón, vizorrey de Calàbria [...] per quant no tenim ací relíquies algunes del dit gloriós sant, perquè aquell morí en terres de França y allà tenen lo seu sant cors, per ço, confiant molt en la bona voluntat que havem conegut en lo senyor rey de França, havem delliberat scriure y demanar de gràcia a vostra senyoria vulla, de part nostra y de aquesta ciutat, suplicar a sa real altesa sia mercè d'aquella voler scriure a la sereníssima senyora sa mare y manar als oficials e altres persones qui tenen càrrech del cors del dit gloriós sanct que donen e manen donar als qui iran, ab les letres de sa real altesa, una relíquia de bona quantitat del gloriós cors de sent Vicent, perquè serà en gran manera augmentar la devoció que tots tenim del dit gloriós sanct².

Els jurats, doncs, li demanaren «una relíquia de bona quantitat». Noteu que no hi feren cap menció a la qualitat de la relíquia, això seria, a la importància, més o menys, icònica del fragment en qüestió, sinó a la quantitat. Aquesta circumstància es repetirà en els primers textos: no s'esmentarà si els ossos que, finalment, arribaren eren tals o tals altres, sinó la quantitat —realment, escassa— o quins haurien pogut ser i no foren. El cas és que, d'alguna manera, el rei francès hi degué intercedir, tot i que l'anhelada relíquia tardaria encara set anys a arribar-hi. I així, el 18 d'octubre de 1532, els jurats de València feien crida perquè l'endemà, dissabte 19 d'octubre, tothom assistís a la processó que s'hi organitzà per a rebre les nouvingudes relíquies del sant, que arribaven a la ciutat, tal com es pot llegir, gràcies a la intercessió del rei de França:

1 Redondo, 2021; Espejo, 2021. El monarca francès arriba a València el 21 de juny de 1525. Sota la vigilància d'Hernando de Alarcón, fou custodiat a Benicàssim, fins al 20 de juliol, que fou conduït cap a Madrid, on arriba el 12 d'agost (De Cadenas, 1999: 21).

2 Conservada a l'Arxiu Municipal de València (AMV), LLM, g³-43, fol. 142v (citada per Valor, 2017: 16).

Ara hojats que us fan saber los molt magnífichs justícia [e] jurats de la dita ciutat com demà, que serà dissabte, a les set hores de matí, se farà devota processó, la qual exint de la Seu irà al portal dels Serrans a rebre les relíquies del dit gloriós sanct Vicent Ferrer, fill natural de aquesta ciutat, les quals lo rey de França ha donat novament als frares e monestir de Prehicadors de aquesta ciutat³.

S'hi palesa, doncs, la mediació del rei francès per a l'arribada de les primeres relíquies del cos del sant, intervenció que recull, també, el *Llibre de Memòries de la ciutat de València*, per bé que l'autor d'aquella entrada s'equivoca en la datació de l'esdeveniment, que situa erròniament un any i un dia després:

A 20 de octubre, dit any [1533], foren portats a Predicadors certs osos del gloriós sent Vicent Ferrer, los quals donà lo rey de França perquè ls havia promés, quant fon en est regne. Mestre frare Lluís Castanyolí, de la orde de Predicadors, anà per dites relíquies en companyia de mestre fra Gaspar Pérez, los dos valencians, del convent de València (Escartí & Ribera, 2019: 353).

Vegeu ara que, ni la crida de la Ciutat per a rebre les relíquies ni l'anotació del *Llibre de Memòries*, no identifiquen la relíquia que hi arribà amb cap part concreta del cos del sant. El primer text s'hi refereix com a «les relíquies del dit gloriós sanct Vicent Ferrer»; el segon com a «certs osos del gloriós sent Vicent Ferrer». Els dos, però, esmenten la intervenció del rei de França com a element que propicià l'arribada d'aquells ossos indeterminats de sant Vicent. El *Llibre de Memòries*, a més, menciona els dos personatges que anaren a recollir-les: fra Lluís Castellolí i fra Gaspar Peres.

A partir d'aquest fet, això és, l'arribada a València, l'any 1532, d'uns fragments ossis indeterminats de sant Vicent Ferrer gràcies a la mediació de Francesc I, s'escrigueren distintes versions, més o menys elaborades, que explicaven el viatge d'aquelles relíquies. La primera versió historiogràfica del fet de què tenim constància la devem a fra Vicent Justinià Antist, un dels primers biògrafs de sant Vicent. Fra Antist, en poques línies, descriu el viatge de Lluís Castellolí a Vannes per a recollir-ne els ossos. De la seua relació, en destaquem els següents fragments:

3 AMV, Manual de Consells, A-65, ff. 153v-154v (citada per Valor, 2017: 24).

Siendo preso el rey Francisco Primero de Francia [...] desembarcó aquí, en el Grao de Valencia. Algunos padres d'esta casa [...] le fueron a besar las manos y rogáronle que [...] prometiesse de dar el cuerpo del mesmo santo o alguna parte d'él a este convento de Valencia [...] Dioles, pues, su palabra, y aún les libró una cédula para que en Francia les diessen un braço del sancto. Con este recaudo partieron de Valencia para Bretaña el maestro fray Luýs Castellolí y otro padre, su compañero. Pero hallaron tanta resistencia en Francia que se huvieron de contentar con uno o dos huesos pequeños. Y con no más d'esto se bolvió a Valencia el compañero del maestro Castellolí, porque al maestro le tomó la muerte en Francia [...] Llegando el otro religioso con las riquezas que de Bretaña traýa, fue inestimable el gozo que toda la ciudad recibió, y assí las salieron a recibir con grande solemnidad por la puerta de los Serranos (Antist, 1575: 433-434).

Excepte el nom de fra Gaspar Peres, que Antist desconeix, la informació que transmet la seua relació conté els mateixos elements, poc dalt o baix, que els textos de la crida i de l'entrada corresponent al *Llibre de Memòries* desús dits. Pel que fa a la relíquia, Vicent Justinià explicava que Lluís Castellolí partí de València a Bretanya amb un document signat pel monarca de França per tal d'aconseguir-ne un braç complet, però «se huvieron de contentar con uno o dos huesos pequeños».

Fra Antist tenia accés a l'arxiu del convent de Dominics de València, i en dominava molt bé la documentació, una documentació que, junt amb el procés de canonització de sant Vicent, va fer servir per a la biografia del sant. De fet, la còpia del procés de canonització que va arribar llavors a València es va fer a instàncies d'Antist mateix. A més, era un caçador voraç i incansable de relíquies. Com a mostra d'això, segons una relació manuscrita de Francesc Sala, arxiver de Predicadors⁴, quan Antist va morir, l'any 1599, els seus companys de religió entraren a la seua cel·la per a fer-hi neteja per tal que la pogués ocupar algú altre. A dins, hi van trobar ossos i nombrosos certificats de relíquies que ell mateix havia aconseguit al llarg dels seus viatges freqüents, entre altres llocs, a Roma. En el mateix lligall de l'AHN es conserven nombrosos documents signats per Antist, que tenen a veure amb distintes relíquies. Molts són petits fragments de paper, a tall d'etiquetes, que devien servir per a identificar l'element a què acompanyaven. Per exemple: «Esta re-

4 Conservada a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid (AHN), Clero-Secular-Regular, lligall 7480.

liquia de St Antonino entregó fray Vicente Justiniano Antist a la sacristia de València dentro de una arquilla de plata donde está su nombre». Un altre document, de 1581, detalla com, quan morí fra Lluís Bertran, s'hi feu una memòria de la roba que li havia pertangut. Molt abans de la seua beatificació i canonització, Lluís Bertran ja tenia la consideració simbòlica de sant a València. Per aquest motiu, Vicent Justinià Antist s'encarregà d'inventariar tota aquella roba i, després, s'ocupà de retallar les peces de tela i regalar-les, a mode de relíquies, per exemple, quan els prínceps i infants visitaven València. Amb tot això volem dir que, si algú sabia de relíquies al convent de Predicadors de València, aquest era fra Vicent Justinià Antist. Però a la relació de la relíquia que ara ens interessa, Antist desconeix bona part dels elements que, posteriorment, s'hi afegiren. I, sobretot, no identifica quin fragment de sant Vicent arribà a València en 1532, uns ossos que, per a Vicent Justinià, no devien ser gaire importants, almenys no tant com sí que seran en textos posteriors; recordem: «Y con no más d'esto se bolvió a Valencia el compañero del maestro Castellolí» (Antist, 1575: 434).

Posteriorment, l'any 1599, l'historiador Francesc Diago publicava una *Historia de la Provincia de Aragón de la orden de Predicadores*, impresa a Barcelona. Es tracta d'una obra extensa en què dedica un apartat important a la vida de sant Vicent, però també a molts altres dominics il·lustres, com ara fra Lluís Castellolí. Al capítol dedicat a sant Vicent, i prenent com a font la versió anterior d'Antist, Diago hi incorpora una breu notícia sobre la relíquia de 1532:

El qual [fra Lluís Castellolí], después d'esta jornada⁵, emprendió una de mucho merecimiento que fue yr a Bretaña para cobrar un braço de san Vincente Ferrer y traerlo a Valencia. Tenía para ello una cédula del rey de Francia que él avía dado quando, viniendo preso de Italia a España en tiempo del emperador Carlos Quinto, desembarcó en el Grao de Valencia [...] Dio el rey palabra y aún la cédula referida. Con ella se puso en camino fray Luys. Y llegando a Vannes no pudo alcançar el braço entero, sino cosa muy poca. Dando la buelta hazia Valencia, le dio en Francia una enfermedad, de la qual murió allá mismo [...] Tomó entonces su compañero las reliquias del santo y tráxolas a Valencia, la qual, con inestimable gozo, las salió a recibir a la puerta de Serranos (Diago, 1599: 221v).

5 Es refereix a la festa de canonització de sant Antoní de Florència que tingué lloc a la Seu de València, el 19 de març de 1527. En aquella festa, predicà fra Lluís Castellolí (Diago, 1599: 221r).

Els elements, com podem veure, són exactament els mateixos que ja eren presents a la versió d'Antist: la promesa, o el tracte a què havien arribat amb Francesc I, era aconseguir un braç de sant Vicent; en canvi, segons Diago, el fragment que arribà a València gràcies als esforços de Castellolí i a la mediació de Francesc I fou, realment, «cosa muy poca». Amb tot, Francesc Diago aprofità l'avinentesa per a incorporar-hi la notícia d'un miracle que propicià la relíquia del sant en entrar a la ciutat, fet que li atorgava, tot i la brevetat de l'anotació, una importància destacada, més enllà de la grandària:

Y Dios fue servido de obrar entonces un milagro a honra de su sirvo: que estando ya para morir doña Elena Sanoguera y de Almenar, quando passavan las reliquias por la puerta de su casa, se arrodilló su madre, Hierónyma Almenar, hija de los señores de Godella y Rocafort y de algunos otros lugares, que eran de un linage antiguo de cavalleros, y con mucha devoción dixo al santo que, si aquellas reliquias eran suyas, diesse salud a su hija. Y al momento, estuvo buena (Diago, 1599: 221v).

Aprofitant l'avinentesa del miracle, en aquest darrer fragment, a més, hi apareix un element, en forma de clàusula condicional, que serà utilitzat més avant com a mostra de l'autenticitat de la relíquia: «si aquellas reliquias eran suyas»; altrament, el miracle no hauria estat possible.

3. Els textos del 1600

Només un any després, en 1600, s'imprimiren dos textos molt més extensos, i amb la incorporació de distints elements més a la narració de l'arribada a València, en 1532, de la relíquia de sant Vicent Ferrer. Un dels dos textos és la *Relación verdadera de la relíquia santa, que el Convento de Predicadores de Valencia tiene del glorioso P. S. Vincente Ferrer, predicador apostólico, y hijo del mesmo convento*, de Diego Mas (1600). L'altre text és, precisament, de Francesc Diago; i la nova versió és distinta de la que acabava de publicar encara no feia un any.

El nou text de Diago conforma un capítol de la seua *Historia de la vida, milagros, muerte y discipulos del bienaventurado predicador apostólico valenciano san Vicente Ferrer* (1600) i depén en bona part de la relació de Diego Mas, tot i que aquesta darrera, com veurem, és molt més agressiva, dialècticament parlant.

L'únic testimoni que coneixem de l'obra de Mas es conserva a l'esmentat lligall de l'AHN, junt amb altres textos que serviren de font per a les posteriors reescriptures que es feren sobre la relíquia de 1532. El dit lligall conté distints documents, generalment, desordenats. D'entre tots, destaquem ara una carta manuscrita d'Elionor May al convent de Dominics de València, datada el 1532, escrita en català. Aquesta carta apareixerà reproduïda en ambdues relacions i, també, en textos posteriors que tractaran sobre l'arribada de la relíquia de 1532, tant impresos com manuscrits, generalment traduïda al castellà, tot i que no sempre⁶. Cosides i unides pel llom, hi ha la dita relació impresa de Diego Mas, una còpia del 1600 de les anotacions de les despeses originades el dia de l'arribada de la relíquia de 1532 i una relació manuscrita sobre l'acte de translació de la relíquia i les festes i oficis religiosos que s'hi feren entre el 14 i el 15 d'octubre de 1600, un text que també es veurà reescrit en publicacions posteriors. Excepte la carta d'Elionor May, aquesta mena d'expedient està unit i abraçat amb un foli, que serveix de coberta i que té unes anotacions manuscrites.

El títol manuscrit que encapçala aquesta coberta improvisada no es correspon, ben bé, amb el contingut: «Verdadera relación de la reliquia del señor san Vicente Ferrer sacada del Brebe y traducida en romance castellano». Efectivament, conté una relació de la relíquia de sant Vicent Ferrer, la de Diego Mas. Però la relació en si no està extreta del breu del papa ni, per descomptat, tampoc no està traduïda. El que hom voldria dir és que la relació conté una traducció al castellà del breu en llatí.

D'altra banda, una altra anotació manuscrita que apareix a la part inferior del foli indica que aquesta relació «està registrada en la Corte del Official *in Libro Colationum* en calendario de 2 de agosto 1600». Per les referències a fets que hi passaren, sabem que la redacció s'inicià, almenys, el 16 de juliol de 1600. Els paratextos inicials de les llicències estan datats el 27 de juliol i l'1 d'agost d'aquell mateix any. A més, el text explicita —ara en parlarem— que el breu papal que autoritzava el Capítol de Vannes per a entregar les relíquies a fra Castellolí fou registrat, justament, el 2 d'agost de 1600, el mateix dia que, segons l'anotació manuscrita, es registrava la relació de Mas. Per tant, si l'anotació manuscrita fos certa, i tot i que es tracta d'un imprés breu, el procés d'escriptura i impressió hauria estat, almenys, precipitat.

6 En català, per exemple, es manté la narració d'aquesta mateixa història que recull el manuscrit de Jaume Joan Falcó i Segura, conservat a la Biblioteca Històrica de la Universitat de València (BHUV, Ms. 204: pp. 174-175).

Ara bé, la referència, ni que siga tangencial, del text als actes solemnes de translació de la relíquia que tingueren lloc entre el 15 i el 16 d'octubre de 1600 ens fa pensar que es tracta, de nou, d'una errada. En aquest sentit, l'anotació es referiria a l'enregistrament del breu pontifici al *Llibre de Col·lacions de l'Oficial*, i no a l'enregistrament de la relació de Diego Mas. Ara bé, si el breu ja el tenien des de 1532, per què van esperar 68 anys per a registrar-lo? El motiu el descriurem a l'apartat següent. Més avant, exposarem els elements principals de la relació de Diego Mas, la redacció i impressió de la qual fou, en tot cas, una mica apressada. Veurem també les principals diferències respecte de la segona versió de Francesc Diago. Abans, però, cal explicar el motiu que propicià tant la reescriptura d'aquella història com les presses per a publicar-la.

3.1. La relíquia, en entredit

L'any 1600, València tornava a engalanar-se per a rebre un altre fragment de les despulles mortals de sant Vicent. En aquest cas, la joia arribà en forma de costella, i ho feu gràcies al militar Juan del Águila, fervent devot del sant, que l'aconseguí del Capítol de Vannes el 13 de juny de 1596, i que pocs anys després tingué a bé de regalar-la a la ciutat de València. L'1 d'abril, Juan del Águila enviava el seu majordom amb la costella perquè l'entregàs a València, on arribà el 7 d'abril (Callado, 2018: 453). Després d'una rebuda triomfal, amb miracles inclosos, ben prompte, la relíquia propicià una aferrissada disputa entre els Dominics i la Catedral. El conflicte es va centrar en la custòdia física de la costella. Així, mentre que el Capítol catedralici argumentava que la Seu era el lloc més adient per a acollir les restes del sant, els dominics al·legaven que aquest honor corresponia al seu convent, perquè sant Vicent n'havia estat membre i perquè ja en tenien una, de relíquia del sant, i no era cas de separar-les.

Per la seua banda, els jurats decidiren traslladar la costella a la casa natalícia del sant, que havia estat adquirida per la Ciutat, però assistida en exclusiva pels Dominics (Callado, 2019: 85). Al remat, tot i algunes amenaces dels Predicadors i les accions corruptes d'alguns jurats, que havien ocultat documents de Juan del Águila en què explicitava el seu desig que la costella descansàs a la Seu, la nouvinguda relíquia de Vicent Ferrer fou dipositada a la capella de Tots Sants de la Catedral. Entre unes coses i altres, la costella no hi feu l'entrada fins al 16 de juliol de 1600. Per a celebrar el trasllat de la relíquia i la seua entrada a la Seu,

València acollí nombroses celebracions religioses i festives que ompliren els carrers de foc, llum, música i poesia, tal com recollí Francesc Tàrraga (1600) a la seua relació de les festes que s'hi celebraren.

Enmig de les tensions sorgides arran les disputes entre els jurats, la Catedral i els Dominics, prompte aparegueren veus que començaren a qüestionar l'autenticitat de la relíquia del sant que, des del 1532, posseïen els Predicadors. Hom afirmava que els Dominics mai no havien mostrat públicament cap relíquia del sant, tal com sí que haguessen fet en cas de tenir-la. Per tal de fer callar aquells que en qüestionaven l'autenticitat, els Dominics decidiren traslladar la relíquia des de la sagristia, on la tenien amagada, fins a la capella de Sant Vicent, on podrien mostrar-la públicament a tots els devots valencians. I simultàniament, encarregaren a Diego Mas la redacció d'un text escrit amb una clara voluntat de deixar constància de l'expedició dominica de 1532, però sobretot de legitimar la relíquia que hi dugueren. Veurem que Diego Mas, a la seua relació, qualificarà aquestes veus discordants com a «ministros de la mentira» (Mas, 1600: 2v).

Un d'aquests ministres de la mentida devia ser Porcar, que al seu dietari constata que, si els Predicadors tinguessen una relíquia tan important del sant, no haurien mogut tan gran escàndol per a aconseguir la costella de la Seu. Porcar carregava la ploma contra els Predicadors, justament, a propòsit de la festa del dit trasllat de la relíquia, que organitzaren el 15 d'octubre de 1600. Per a Porcar,

yamay se ha sabut, ni entés, que·ls frares tenien relíquia del dit sant. Ans bé al contrari, perquè dels matexos frares se sap, y se à oyt dir predicant, que eren desdichats los valentians, que no tenien relíquia alguna del dit sant [...] y més fray Justiniano, que féu la obra del dit sant. Essent llibre a tan curiós, y de gran treball per a l'auctor, yamay ne fa mentió de relíquia del dit sant; que si la y aguera, fent mentió de moltes coses de menys importància, ne aguera fet mentió d'ella. Y lo que és de consideratió, que lo frare que hara, de nou, à compost la vida del gloriós sant, frare Diago, co[n]tradiu en moltes coses al tractat que ha fet frare Mas de la relíquia del dit. Y puix la relíquia à moltíssims anys que los frares de ara diuhen que la tenien, los sobre-dits sants y auctors ne agueren fet mentió, y com no la fan se creu que no és del sant [...] Perquè parlant los frares, predicant de dit sant, jamay han fet mentió de relíquia que tinguesen, ans bé que no la tenien sinó sols dels hàbit[s], lo bàculo, la çabata, però de son cos y persona, no res (Lozano, 2012: 111-112).

Tanmateix, Porcar diu que fra Antist no en parla, de la relíquia, i ja hem vist que sí, tot i que no identifique l'os en qüestió. Tornarà a referir-se a Antist poc més avant, quan argumenta que l'únic que han fet ara els Dominics és traure a la llum uns papers amb el pretext de legitimar la pretesa relíquia, uns papers que «fray Justiniano los tenia més ben llegits que no los de ara, que almenys ne fera mentió alguna en son llibre» (Lozano, 2012: 112). Els papers de què parla el dietarista, segurament, formen part de l'expedient a què ens hem referit adés, actualment custodiat per l'AHN. Igualment, afirma Porcar que Diago contradiu Mas, i tampoc no és cert: Diago explica, en termes generals, el mateix que Mas. Amb tot, l'argument més important per al dietarista és que «si dits frares tingueren a tant important relíquia, com la que diuhen que tenen, no agermanaren tan la gent de València per a què ls donasen la que està en la Seu, y és verdadera, puix era més principal la sua que la nostra» (Lozano, 2012: 112).

En aquesta darrera afirmació, Pere Joan Porcar deixa entreveure un dels principals fets que s'afegiren en la reescriptura i ampliació d'aquella succinta narració d'Antist. I és que, a partir de Diego Mas (1600), tal com repetirà Diago (1600) i bona part dels hagiògrafs del sant després d'ell, la relíquia que arribà a València en 1532 ja no eren uns pocs ossos indeterminats, sinó, potser, la millor relíquia possible del sant: el dit índex de la mà dreta, aquell amb què, iconogràficament, se'l representa assenyalant el *Time-te Deum*.

Tot seguit descriurem l'obra de Diego Mas per tal d'analitzar els elements que aporta a la seua l'ampliació del relat, així com les estratègies que utilitzà per a legitimar les dites relíquies i les principals discrepàncies respecte del segon relat de Francesc Diago.

3.2. La reescriptura del fet historiogràfic. Les versions de Mas (1600) i Diago (1600)

La diferència principal entre Mas (1600) i Diago (1600), més enllà de l'estil de redacció i del contingut, és que la *Relación verdadera de la relíquia santa*, de Diego Mas, és una obra completa, per bé que breu, escrita a propòsit com a resposta a les difamacions que corrien per València sobre la suposada relíquia que custodiaven els Predicadors. En aquest sentit, els Dominics necessitaven publicar de manera ràpida, i amb un opuscle que arribàs al major públic possible, la història de la relíquia de 1532 i les distintes argumentacions sobre la seua legitimitat. En canvi, el text de Diago queda diluït com un capítol breu al final

d'un volum extens dedicat a la vida de sant Vicent Ferrer, un capítol que, a més, comparteix amb la narració de l'arribada de la costella, en 1600⁷. Per aquest motiu, a banda dels capítols en què narra el viatge dels encarregats de dur la relíquia a València, veurem que Mas incorpora capítols parentètics amb una forta càrrega argumentativa. En canvi, Diago, generalment, es limita a narrar els fets històrics, que recull a partir de la versió de Mas⁸. Tanmateix, el caràcter més efímer de les publicacions circumstancials, com la de Mas, fa que els autors posteriors referencien, normalment, l'obra de Diago, i no aquella amb la qual, en bona part del relat, coincideix.

Pel que fa al contingut, Diago inicia la seua narració posant de manifest el desig de la ciutat de València d'aconseguir una relíquia del cos de sant Vicent. Just després, farà referència a la petició que feren els Predicadors al rei de França perquè poguessen obtenir un braç del sant; en canvi, Diego Mas obvia el paper del monarca francès. Creiem que Diago s'hi refereix perquè ja ho feia en la seua versió anterior, de 1599. Ara, però, converteix aquella expedició en què medià Francesc I en una d'anterior, en què els enviats dels Predicadors, ara anònims, no pogueren obtenir cap relíquia. En la nova versió de Diago, serà anys després que, gràcies al paper de Lluís Castellolí, s'obtindrà el dit índex del sant, desvinculant així el paper del rei francès d'aquesta història.

Per la seua banda, després dels paratextos inicials, Diego Mas comença el seu relat amb un capítol argumentatiu en què compara l'arribada de sant Vicent a València, en forma de costella l'any 1600, amb l'arribada del profeta Samuel a Betlem. Segons el Primer llibre de Reis, els ancians de Betlem preguntaren a Samuel si la seua arribada a Betlem era pacífica o no ho era. De la mateixa manera, cal preguntar-li ara a sant Vicent si la seua vinguda a València és sinònim de pau o de guerra:

Estos días ha venido a esta insigne ciudad de Valencia, por su reliquia, un propheta grande, que es el glorioso padre nuestro san Vincente Ferrer [...] Pero podémosle hazer la mesma pregunta que los de Bethlén hizieron a Samuel: «Glorioso padre, *pacificus ne est adventus tum?*». ¿Es por ventura vuestra venida de paz o de guerra, para bien o para mal nuestro? (Mas, 1600: 2r-2v).

7 El títol del capítol de Francesc Diago és «De las dos santas reliquias del cuerpo del bienaventurado san Vincente Ferrer que llegaron al convento de Predicadores de Valencia y del milagro que entrando por Valencia hizieron» (Diago, 1600: 459)

8 Per aquest motiu, ens referirem a l'obra de Diago únicament en aquells pocs passatges en què les narracions divergeixen.

Necessàriament, per a Diego Mas, l'arribada ha de ser sinònim de pau, però alguns volen convertir aquesta pau en guerra. Mas acaba directament l'arrel de la polèmica suscitada arran de l'arribada de la costella del sant, això és, que els «designios particulares de algunos han hecho que esta paz se convirtiese en guerra» (Mas, 1600: 2v). En primer terme, la disputa pel lloc on hauria d'anar a parar, en aquest cas, la Catedral de València, on finalment es diposità, en lloc del convent de Predicadors, on, a parer de Mas, hauria d'haver anat. A tots aquells que han propiciat que la costella anàs a la Seu, els acusa de «quererle quitar la compañía que, en el cuerpo del santo, ella y la que en este Convento ay tuvieron» (Mas, 1600: 2r-2v). Ara bé, l'arribada de la costella i les disputes entre els Dominics i la Seu foren el detonant que empenyeren Mas, a petició del convent de Predicadors, a publicar la relació de la relíquia de 1532, però no tant la causa de la reescriptura del fet històric.

El motiu que empenyé Diego Mas a reelaborar la narració i afegir-hi, com veurem, distints elements simbòlics i documents justificatius no va ser tant que la costella anàs a parar a la Seu com el fet que bona part dels valencians començàs a dubtar de l'autenticitat de la que ja tenien els Dominics:

Pues no han faltado muchos ministros de la mentira, los quales han persuadido una falsa opinión: que la que se pretende reliquia de san Vincente no lo es, sino otra de algún otro santo, la qual se cubre con el nombre de san Vincente. Haviendo, pues, esta división, para que la venida del santo sea de paz, me ha parecido dar cuenta d'esta santa reliquia y provar con auctos y instrumentos públicos la verdad d'ella y cómo se sacó del cuerpo del gloriosísimo padre san Vincente y vino a este Convento de Predicadores (Mas, 1600: 2v).

La relació en si de la relíquia comença, al capítol II, evidenciant l'anhel que la ciutat de València tenia per aconseguir una relíquia del cos de sant Vicent, tot i que, especialment els Dominics, ja tenien bastants relíquies secundàries, com ara un «cilicio de cerdas, la túnica de lana, el çapato, dos báculos y una alba para celebrar» (Mas, 1600: 2v). Per apaivagar aquest desig, els religiosos decidiren d'anar a Roma i demanar al pontífex un breu perquè el Capítol de Vannes accedís a entregar-los un fragment del cos del sant. Per a aquesta empresa, es presentaren voluntaris fra Lluís Castellolí i fra Gaspar Peres. Arribaren a Roma pel mes de maig de 1532, mentre se celebrava el capítol general d'elecció en què s'elegí, com a general de l'orde dels Dominics, fra Joan

Fenario. Clement VII els signà un breu per tal que els de Vannes els donassen «alguna reliquia notable del cuerpo de san Vincente» (Mas, 1600: 3r). Encara a Roma, obtingueren cartes de favor del bisbe de Vannes, el cardenal Turgonio.⁹ Aquí apareixerà un dels elements més destacats, i més repetit en les versions posteriors, de l'ampliació narrativa d'aquell viatge: l'ambaixador de Carles V a Roma els oferí els serveis d'un criat seu perquè els servís en el llarg camí que els hi quedava.

Després, abandonaren Roma rumb a París, on obtingueren més cartes de favor, en aquest cas, del cardenal de Santa Anastàsia i de la reina de França, «doña Leonor de Austria, hermana del emperador, las quales dio ella amorosamente y con mucha voluntad firmadas de su real mano» (Mas, 1600, 3r). De París a Vannes, hagueren d'aturar-se a Lambrey, perquè fra Gaspar Peres emmalaltí i hagué de passar-hi alguns dies convalescent. Diego Mas ens presenta ara un fra Lluís Castellolí impacient per arribar a Vannes, el qual «viendo [...] que esto se alargaba [...] se resolvió de dexar allí al dicho padre» (Mas, 1600: 3r-3v). En canvi, per a Diago, Castellolí «se detuvo cosa de ocho días hasta que vio a su compañero fuera del peligro en que estava» (Diago, 1600: 463). Cap dels dos explica que Peres morís a Lambrey, tal com referiran distintes versions posteriors¹⁰.

El cas és que Castellolí decidí no endarrerir més l'estada i partí de Lambrey, sols amb el servent de l'ambaixador, cap a Vannes. I aquí apareixerà un altre dels personatges, ni que siga metafòric, que tindrà un paper destacat: la pesta. En aquest sentit, Castellolí i el servent passaren vint dies abans d'arribar a Vannes, un itinerari que feren passant «muchos trabajos, dificultades y molestias, por estar toda aquella tierra apestada y peligrosa» (Mas, 1600: 3v). Hi arribaren a primers d'agost de 1532 i hi passaren prop d'un mes. Durant aquell temps, Castellolí intentà aconseguir les relíquies, però el Capítol de Vannes no accedia a la petició, per bé que Castellolí «allanó estas dificultades [...] y supo también grangearles, que después con mucho gusto le dieron las reliquias que pedía» (Mas, 1600: 3v). En aquest punt, Diago converteix la pesta en un element quasi necessari per a l'obtenció de la relíquia, ja que l'empresa no hauria estat possible «si no fuera por la ausencia de muchos canónigos que se fueron de la Ciudad para verse libres de la pestilencia» (Diago, 1600: 464).

9 Francesc Diago (1600: 462) recull la variant «Aurgonio», que repetiran distints autors que seguiran el seu text, com ara Gavalda (1668) o Serafi Tomàs (1713).

10 Per exemple, la referida de Serafi Tomàs (1713).

A continuació, Mas i Diago inclouen la traducció d'un instrument públic. Redactat el 2 de setembre de 1532 per Mateu de Guillo, notari apostòlic, s'hi dona fe que el Capítol de Vannes, reunit al voltant de la tomba de sant Vicent Ferrer, hi mostrà el breu de Clement VII que els havia fet arribar fra Lluís Castellolí. Examinades i aprovades les característiques legals del document, Guillo prosseguia la redacció amb la còpia del contingut del breu, que Diego Mas tradueix al castellà al seu capítol V (Mas, 1600: 4r-4v). En aquell document, Clement VII exhortava el Capítol de Vannes que entregassen a Castellolí i a Peres algunes relíquies del sant, i deixava clar: «las quales desseamos que sean notables» (Mas, 1600: 44; Diago, 1600: 469). El desig del pontífex es recuperarà i serà important més avant, en la justificació de Diego Mas. Així, segons l'instrument notarial de Mateu de Guillo, en llegir el breu del pontífex i les cartes de favor que duia Castellolí, el Capítol s'avingué a entregar-li les tan volgudes relíquies.

I és aquí i ara, i reforçat amb l'autoritat que se li pressuposa a un text notarial, que s'esmenta per primera vegada quina part del cos de sant Vicent eren aquells «certs osos», la «cosa muy poca» amb què «se huvieron de contentar», segons s'hi havien referit, respectivament, el *Llibre de memòries de la ciutat de València* (Escartí & Ribera, 2019: 353), Diago (1599: 221v) o Antist (1575: 433):

con mucho acuerdo y madura deliberación, por ellos y muchos otros ausentes por la peste que de presente ay en esta ciudad de Vanes, hizieron sacar y traer allí [...] el sagrado cuerpo y reliquias del mesmo santo y beatissimo padre sant Vincente, confessor de Valencia. Y le dieron al reverendo padre fray Luys [...] dos reliquias de su cuerpo, es a saber: la una, de la garganta, y la otra, de la mano, tan larga casi como un dedo, embueltas en paños de seda (Mas, 1600: 5v).

Així doncs, les relíquies que aconseguí fra Lluís Castellolí no eren uns fragments qualssevol, sinó uns ossos de la mà i part de la gola, l'instrument fonador del més gran predicador valencià de tots els temps. Ara bé, tal com explica Mas —i els motius els adduirà més avall— l'os de la gola fou donat a na Elionor May, l'esposa de l'ambaixador de Carles V a Roma. Per tant, calia justificar la importància dels ossos que conservava el convent de Predicadors de València. Per fer-ho, Mas referencia l'opinió científica del doctor Vicent Salat, catedràtic d'Anatomia de la Universitat de València, el qual:

llamado para esto, juntó todos los tres huesos entre sí y, mirándolos con atención, vio claramente que el mayor era un hueso de la mano que los médicos llaman methacarp o, por otro nombre, *post brachial*, el qual es fundamento en que restriban los dedos. Y los otros dos son los sobredichos artejos del dedo, que restriban sobre el hueso primero (Mas, 1600: 6v).

Diego Mas admet que, certament, no es pot saber quin dit és, ni de quina mà, però tradicionalment, des que la relíquia arribà l'any 1532, s'ha cregut fermament que es tracta del mític índex de la mà dreta, «el qual en las imágenes de san Vincente está levantado y señala el *Timete Deum* con que se pinta», una relíquia, per tant, que esdevé, sense dubte, «de las más principales de su cuerpo» (Mas, 1600: 6v). Per a reafirmar aquesta creença, l'autor esgrimeix el fet que el pontífex, en l'esmentat breu, demanà que els en donassen una relíquia notable.

Acomplida la missió del viatge de Castellolí, el capítol IX en descriu el viatge de tornada cap a València, un viatge que fra Lluís mamprenia content, amb la joia més preada, «la que por tantos años se desseó en esta ciudad sin haverse alcançado» (Mas, 1600: 7r). Malauradament, una gravíssima malaltia atacà fra Castellolí al seu pas per Nantes, on morí al cap de tres dies. Poc abans de morir, quan el temor que les relíquies es perderen l'envai, Jaume Sererol, el servent de l'ambaixador, li prometé que ell mateix s'encarregaria de dur-les a València, al convent de Predicadors. D'aquesta manera, Sererol partí amb les relíquies de sant Vicent, de Nantes cap a València. De camí, s'aturà a Barcelona, a casa de la seua senyora, n'Elionor May, la muller de l'ambaixador, la qual, «viéndose indigna de tener un huésped tan grande en su casa, sabiendo que venía para este convento, mandó luego a su criado que tomasse el camino para Valencia» (Mas, 1600: 7r). Segons Mas, el criat emprengué el camí cap a València amb la companyia d'un frare predicador, del convent de Santa Caterina de Barcelona. Junt amb el criat, n'Elionor hi envià, escrita i signada per ella mateixa, «en lengua catalana, esta carta, la qual, puesta en castellano, dize así» (Mas, 1600: 7r).

El capítol X de la relació de Mas el compon la traducció al castellà de la carta d'Elionor May al convent de Predicadors de València, datada a Barcelona el 18 de setembre de 1532. La carta resumeix en poques línies el viatge de Lluís Castellolí i Jaume Sererol (no s'hi parla de Gaspar Peres), de Roma a Vannes, la mort del primer a Nantes i la promesa del criat de fer arribar les relíquies a València. En la segona part de la carta, n'Elionor expressava al convent de Dominics de València que ella els hi enviava totes les relíquies «pudiendo quedarme con ellas, y no lo he

hecho», i demanava, en contraprestació, «que me hagan charidad de darme alguna parte d'ellas» (Mas, 1600: 7v).

El capítol XI descriu l'arribada de les relíquies a València. Segons Mas, els ossos de sant Vicent entraren novament al regne de València el 12 d'octubre. Pocs dies després, el 16 d'octubre, la notícia arribà a oïdes dels jurats de València. Aquests enviaren a Morvedre, per a rebre les relíquies en representació seua, mossèn Pere Exarque i mossèn Ramon Çaera, respectivament, jurat major dels cavallers i jurat major dels ciutadans. Els ossos arribaren el 19 d'octubre de 1532 al convent de Sant Miquel dels Reis, «que entonces era Monasterio de padres Bernardos» (Mas, 1600: 7v). L'endemà, diumenge, anaren a Sant Miquel dels Reis i, en solemne processó, foren dutes, per fi, al convent de Predicadors.

Francesc Diago, en canvi, únicament menciona l'arribada de la relíquia a València i el fet que el poble l'anàs a rebre al portal dels Serrans. Immediatament després explica el miracle que feu la relíquia tan bon punt traspassà les muralles de la ciutat en salvar d'una mort segura n'Elena Çanoguera (Diago, 1600: 477). Mas, en canvi, separa els miracles de la narració principal i els situa al final, en un capítol a part, perquè, com veurem, ho fa servir per rebatre aquells que no creuen en l'autenticitat del dit índex. Les dues narracions prossegueixen amb la col·locació de les relíquies en un lloc públic i ben visible durant el solemne octavari que els hi dedicaren. Finalitzat el dit octavari, situaren les relíquies en un reliquiari d'argent:

que en peso, hechuras y labores es uno de los mejores que ay en este reyno, para el qual dio la ciudad liberalmente mucho dinero, con el qual y con otras limosnas se acabó después y doró. Está, en un arco que ay en medio del reliquiario, una mano de plata encarnada, en cuya palma ay un veril o cristal por donde se descubren estas santas reliquias que están dentro d'ella (Mas, 1600: 8r).

Francesc Diago finalitza la seua relació amb les despeses de la dita celebració. Diego Mas encara l'allargarà per tal de fonamentar la seua argumentació. En aquest sentit, havent exposat al capítol inicial la voluntat de l'autor de legitimar l'autenticitat de la relíquia de sant Vicent que posseïen els dominics, al llarg de tota la relació, Diego Mas ha anat detallant els distints esdeveniments amb una narració que busca aquest efecte, però que no deixa de ser, principalment, expositiva. El capítol XII, però, conté una forta càrrega argumentativa, de vegades àdhuc bel·ligerant, contra tots aquells que han convingut de difamar la relíquia del dit índex.

Així ho explica a l'inici del dit capítol, quan afirma que «todo lo que hasta aquí se ha dicho basta para que entienda qualquier entendimiento bien dispuesto y nada apasionado la verdad d'esta reliquia» (Mas, 1600: 8r), ja que, segons l'autor, s'hi ha exposat arguments més que suficients. Però, tot i que les proves, a parer de Mas, són irrefutables, n'hi ha que «siembran por el pueblo una tan gran falsedad como es dezir que esta santa reliquia no es de san Vincente» (Mas, 1600: 8r). A tots aquests «sembradores de mentiras y levantadores de testimonios» els adverteix que no fan més que injuriar el convent dels Predicadors amb una ofensa tan gran com la d'acusar-los falsament de sacrilegi, com seria el cas de publicitar relíquies falses per vertaderes. «Y si levantar un testimonio a una persona particular y común es pecado mortal gravíssimo, ¿qué será levantarlo a una comunidad de religiosos tan grave?» (Mas, 1600: 8v). A més, en l'autenticitat de la relíquia, hi ha cregut fills tan il·lustres del convent de Predicadors com ara fra Amador Espí, fra Joan Micó o sant Lluís Bertran, els quals haurien pecat gravíssimament si, sabent que la relíquia era falsa, l'haguessen tingut públicament per bona.

Diego Mas dedicarà el capítol XIII a exposar els dos arguments principals d'aquells que volen desprestigiar els Dominics per a, més avant, poder refutar-los. Els dits arguments són, en primer lloc, que la relíquia mai no ha sigut mostrada públicament fins recentment, després de l'arribada de la costella a la Seu. Segons els detractors, si els Dominics l'haguessen tinguda, l'haurien mostrada. L'altre argument és que, el dia que entrà la costella a la ciutat de València, es produí un miracle en la persona de na Blanca de Cardona, muller del governador de la ciutat de València. En canvi, no es coneix cap miracle esdevingut per intercessió del suposat dit índex. Segons Mas, el primer argument és completament fals, ja que el dia que arribà el dit índex a la ciutat, «no entró secretamente ni a sombra de tejados, sino publica y manifestamente, con mucha solemnidad, acudiendo toda la ciudad a la processión en que fue recebida» (Mas, 1600: 9r). A més, des de llavors, cada any l'han mostrada públicament el dia de la festa de sant Vicent. La resta de l'any, la relíquia roman a la sagristia, junt amb la resta de relíquies, però no restava inaccessible, perquè la treien cada vegada que algú la demanava per devoció. Entre les persones il·lustres que l'han adorada en la sagristia de Predicadors, Mas destaca el monarca Felip II, el 16 de febrer de 1586, quan visità València junt amb el seu fill, el futur Felip III. L'autor defén que, si ara la mostren públicament a la capella del sant, és per eliminar l'errònia creença que la relíquia és falsa, així com per fer créixer, encara més, la devoció dels valencians envers sant Vicent Ferrer.

El text dedica el darrer capítol per a desmuntar el segon argument dels detractors, aquell que tracta sobre els miracles que han fet —o no— les relíquies. Abans de narrar els miracles que ha produït la relíquia del dit índex, Mas fa un circumloqui sobre si distintes parts d'un sant poden fer miracles i d'altres no, sense que per això deixen de ser parts del mateix sant. L'autor no s'està de recórrer a l'argument d'autoritat de sant Tomàs d'Aquino, segons el qual, les relíquies en si no són la causa principal del miracle; ni tan sols ho és el sant a qui havien pertangut. La relíquia no és més que l'instrument mitjançant el qual ningú altre sinó Déu realitza el miracle, de la mateixa manera que «de muchas plumas que ay en una escrivania o tintero, la una escribe y las otras no; porque el escriviente, que es la causa principal d'ella, toma aquella por instrumento para las letras y no a las otras» (Mas, 1600: 10r).

Però sobretot, en aquest capítol XIV, Mas dedica els seus esforços a manifestar els miracles que sí que ha fet el dit índex. I així, recull el mateix miracle d'Elena Çanoguera que ja havia recopilat Diago (1599), però amplificat. Segons les dues relacions, Elena estava a punt de morir i es va curar. Ara, Mas —també Diago (1600)— afegeix que, a més, Elena era cega de naixement i, gràcies al dit índex de sant Vicent, va recuperar la vista. Hi suma, a més, un altre miracle que va fer la relíquia dels Dominics per salvar la vida del fill del senyor de Fenollet l'any 1587, i tants altres que l'autor s'estalvia adduint falta d'espai.

4. Conclusions

L'anàlisi dels diversos textos que han intentat reconstruir l'arribada de la relíquia de sant Vicent Ferrer a València palesa unes diferències substancials entre els textos generats abans i després de juliol de 1600 pel que fa a la forma i als objectius que es volen aconseguir. Els relats elaborats amb anterioritat a aquella data es caracteritzen per una exposició més directa, breu i concisa dels fets; presenten, per tant, els esdeveniments sense l'ampliació de detalls que caracteritzarà les versions posteriors. L'arribada, en aquelles dates, d'una nova relíquia vicentina a València propicià notables tensions entre els Dominics i la Seu i, de retop, alimentà els rumors segons els quals la relíquia que havien aconseguit els Predicadors en 1532 era falsa. Aquesta acusació, gravíssima, obligà els Predicadors a encarregar a Diego Mas la publicació d'un opuscle que donàs nova forma al relat dels esdeveniments històrics, capaç d'explicar els fets que permeteren l'arribada de la relíquia a Va-

lència i, al mateix temps, de rebatre els arguments dels que en qüestionaven l'autenticitat.

Aquesta evolució en la narració s'aprecia també en el fons, és a dir, en el tractament dels miracles associats a l'arribada de la relíquia: mentre que en els textos anteriors els fenòmens miraculosos es presentaven de manera incidental, en els textos posteriors, sobretot en l'obra de Diego Mas, aquests esdeveniments reben un tractament central i són aprofitats com a prova complementària de la legitimitat de la relíquia. Així doncs, Diego Mas, en la seua relació assumeix una postura polemicista, bo i defensant, sovint amb vehemència, la veracitat de la relíquia i confrontant aquells que la consideraven falsa. Per contra, Francesc Diago aprofita l'avinentsa de l'arribada de la costella en 1600 per a enllestir un capítol al si d'un volum extens sobre la vida del sant que just estava enllestint. De retruc, feu servir la informació que contenia la relació de Diego Mas per completar el dit capítol amb la narració de l'arribada d'una relíquia anterior.

Bibliografia

- ANTIST, Vicent Justinià, *La vida y historia del apostólico predicador Sant Vicente Ferrer, valenciano, de la Orden de Sancto Domingo*, Pedro de Huete, València, 1575.
- CALLADO, Emilio, «Pels seus ossos el coneixereu. Relíquies de sant Vicent Ferrer a la València barroca», *Revista Valenciana de Filologia*, 3 (2019), pp. 77-102.
- CALLADO, Emilio, «Relíquies vicentines en disputa: València, 1600», *Afers, fulls de recerca i pensament*, 90/91 (2018), pp. 451-483.
- DE CADENAS, Vicente, *Caminos y derroteros que recorrió el emperador Carlos V. Noticias fundamentales para su historia*, Instituto Salazar y Castro, Madrid, 1999.
- DIAGO, Francesc, *Historia de la vida, milagros, muerte y discipulos del bienaventurado predicador apostólico valenciano san Vicente Ferrer, de la orden de Predicadores*, Gabriel Graells & Giraldo Dotil, Barcelona, 1600.
- DIAGO, Francesc, *Historia de la Provincia de Aragón de la orden de Predicadores, desde su origen y principio hasta el año de mil y seys-cientos*, Sebastian Cormellas, Barcelona, 1599.

- ESCARTÍ, Vicent y Josep RIBERA, *El Llibre de Memòries de la ciutat de València (1308-1644)*, Ajuntament de València, València, 2019.
- ESPEJO, Javier, «La batalla de Pavía (1525) vista desde España y Francia», en *Metamorfosis y memoria del evento. El acontecimiento en las relaciones de sucesos europeas de los siglos XVI al XVIII*, ed. L. Torres, H. Tropé & J. Espejo, Universidad de Salamanca, Salamanca, 2021, pp. 553-564.
- GARCÍA DE LA BORBOLLA, Ángeles, «Reliquias y relicarios: Una aproximación al estudio del culto a los santos en la Navarra medieval», *Hispania Sacra*, 66/2 (2014), pp. 89-118.
- GAVALDÀ, Francesc, *Vida de el angel profeta y apostol valenciano san Vicente Ferrer*, Junto al Molino de Rovella, València, 1668.
- GEARY, Patrick, «Sacred commodities: The circulation of medieval relics», en *The Social Life of Things*, ed. A. Appadurai, Cambridge University Press, Cambridge, 1986, pp. 169-192.
- KONSTAM, Angus, *Pavia 1525: The Climax of the Italian Wars*, Osprey Publishing, Oxford, 2019.
- MAS, Diego, *Relación verdadera de la reliquia santa, que el Convento de Predicadores de Valencia tiene del glorioso P. S. Vincente Ferrer, predicador apostólico, y hijo del mismo convento*, Junto al molino de Rovella, València, 1600.
- MORTENSEN, John, *Relics and Reliquaries*, Routledge, Londres, 2022.
- PORCAR, Pere Joan, *Coses evengudes en la ciutat y regne de València. Dietari (1585-1629)*, ed. de Josep Lozano, Publicacions de la Universitat de València, València, 2012.
- REDONDO, Agustín, «El doble desafío de 1528 de Francisco I, el rey de Francia, a Carlos V, el emperador, y las respuestas de éste: Las dos visiones propagandísticas del acontecimiento gracias a las relaciones de sucesos y a otros tipos de comunicación», en *Metamorfosis y memoria del evento. El acontecimiento en las relaciones de sucesos europeas de los siglos XVI al XVIII*, ed. L. Torres, H. Tropé & J. Espejo, Universidad de Salamanca, Salamanca, 2021, pp. 403-419.
- TÀRREGA, Francesc, *Relación de las fiestas que el arzobispo y cabildo de Valencia hizieron en la translación de la reliquia del glorioso san Vicente Ferrer a este santo templo*, P. Patricio Mey, Valencia, 1600.

TOMÀS, Serafí, *Historia de la vida de S. Vicente Ferrer, apòstol de Europa*, Junto al Molino de Rovella, València, 1713.

VALOR, Pilar, *Buscando a san Vicente Ferrer. En torno a las reliquias vicentinas en el siglo XVI*, Ediciones del M. I. Capítulo de Caballeros Jurados de San Vicente Ferrer, València, 2017.